

Introducció

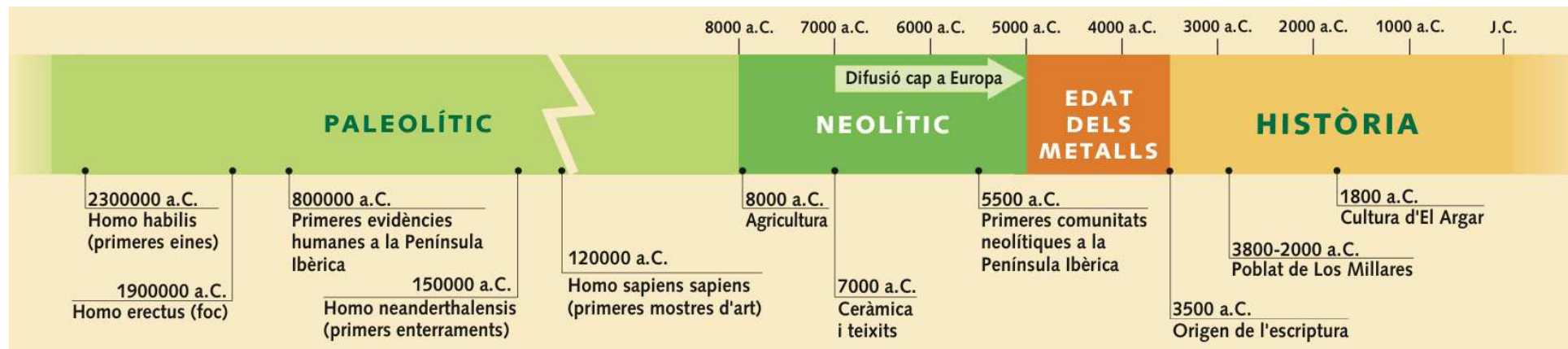
La Prehistòria comprèn un llarg període de temps que s'inicia amb l'origen de l'espècie humana, fa més de dos milions d'anys, i arriba fins a la invenció de l'escriptura (3500 a.C.).

En el primer període prehistòric, el Paleolític, els éssers humans eren nòmades i vivien de la cacera i la recol·lecció de fruits; van dominar el foc i van fabricar instruments rudimentaris amb pedres i ossos d'animals.

Fa uns 10000 anys es va iniciar el segon període prehistòric, el Neolític. Els éssers humans van aprendre a domesticar animals i a conrear la terra, es van fer sedentaris, van constituir els primers poblats i van sorgir les primeres activitats artesanes.

El descobriment de la metal·lúrgia (5000 a.C.) va donar pas al darrer període prehistòric, l'Edat dels Metalls. Amb la forja dels metalls van sorgir els artesans especialistes i es va difondre l'intercanvi de productes (comerç).

A Catalunya, els primers pobladors es van assentar als marges dels rius, en abrics rocosos i en coves, i hi van deixar mostres de les seves formes de vida i del seu art. De l'Edat dels Metalls se n'han conservat poblats i molts instruments, armes i joies.

1. Els primers éssers humans

1.1. ADAPTACIÓ I EVOLUCIÓ

- Fa uns sis milions d'anys es va produir un escalfament de la Terra que va provocar la desaparició d'immenses zones de bosc. A Àfrica alguns primats van iniciar una lenta evolució per adaptar-se a les noves condicions climàtiques i sobreviure en un medi hostil.
- Aquests primats no tenien unes qualitats físiques (velocitat, força...) gaire bones, però van ser capaços d'organitzar-se en grups per caçar a les planes. Eren els primers homínids, que amb el temps van donar lloc a l'espècie humana.

1.2. EL PROCÉS D'HOMINITZACIÓ

- Anomenem hominització el conjunt de canvis que convertiren els primats en éssers humans. Aquest procés va ser lent i complex:
- El primer pas va ser l'adopció de la posició vertical i la marxa bípeda, que els donava més camp de visió. A més, el fet d'alliberar les extremitats superiors d'intervenir en la marxa va comportar que fessin servir les mans per fabricar i manipular estris.
- La posició del cap en equilibri damunt el tronc va fer que augmentés la capacitat cranial i, com a conseqüència, que el cervell es desenvolupés.
- L'ús d'estrís per tallar els aliments i del foc per estovar-los va comportar la disminució de la mida de les mandíbules i de les dents.
- Finalment, l'aparició del mentó i del front pla va conferir l'aspecte actual a l'ésser humà.
- Tots aquests canvis contribuïren a incrementar la seva intel·ligència i van millorar la seva capacitat de comunicació (aparició del llenguatge).
- A més, aquests éssers humans van ser capaços de crear instruments i tècniques per dominar el medi i de transmetre els coneixements a les generacions posteriors.
- Amb l'aparició dels éssers humans va començar el primer gran període prehistòric, el Paleolític.

Comparació entre l'esquelet d'un goril·la i el d'un ésser humà.

ESQUELET D'UN GORIL·LA

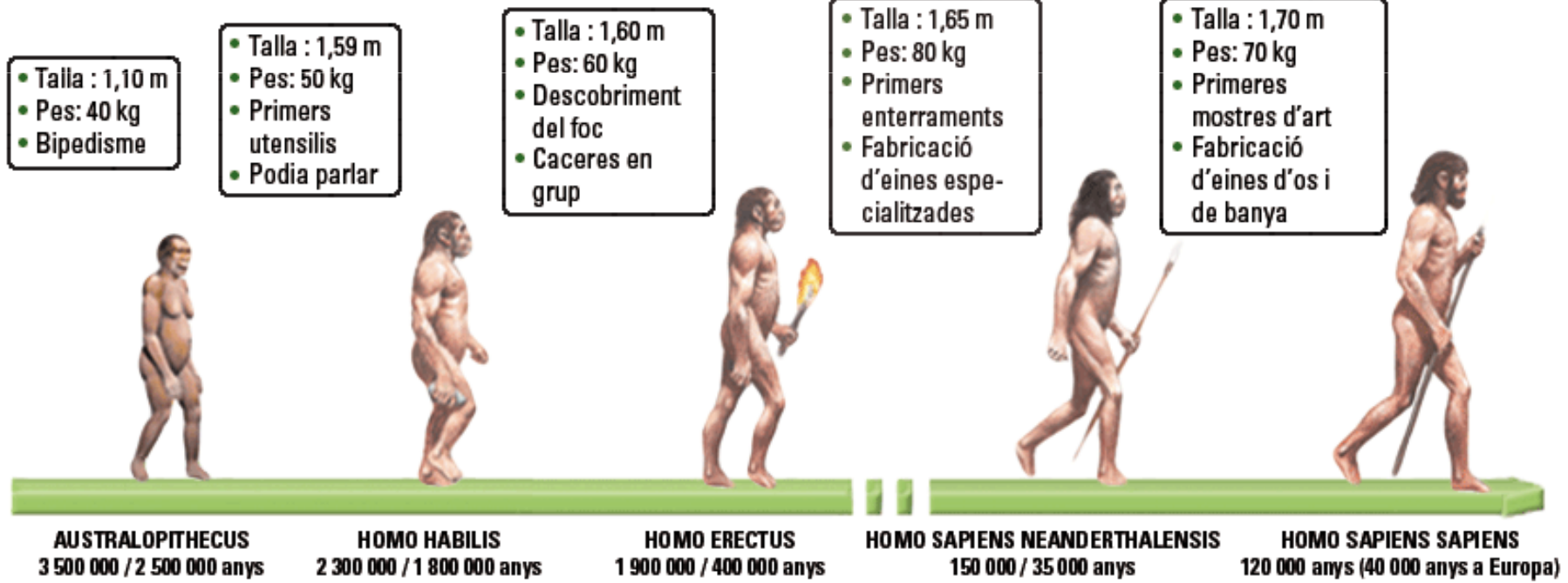

Marxa quadrípeda

ESQUELET D'UN ÉSSER HUMÀ

Marxa bípeda

ELS PRIMERS ÉSSERS HUMANS

El procés d'hominització

Posició vertical i marxa bípeda

Desenvolupament del cervell

Mans comencen a ser usades

Disminució de la mida
De les mandíbules i de
Les dents

Aparició del llenguatge
Es podia transmetre

L'evolució humana

AUSTRALOPITHECUS

- 3'5 anys
- Bípede
- Utilitzava eines

HOMOHABILIS

- 2'3 anys
- Fabricava eines
- Pot parlar

HOMO NEANDERTHAL

- 1'5 anys
- Primers enterraments
- Fabrica eines més especialitzades

HOMOSAPIENS SAPIENS

- Art
- Eines d'os i banya

HOMO ERECTUS

- 1'9 anys
- Cervell més desenvolupat
- Descobreix el foc
- caça

2. El paleolític: la caça i la recol·lecció

- **2.1. LES SOCIETATS DE CAÇADORS-RECOL·LECTORS**
- Els primers éssers humans vivien de caçar animals, d'aplegar fruits i de pescar. Com que no produïen aliments, diem que eren depredadors (**economia depredadora**).
- La cacera de grans mamífers (bisons, mamuts, rens, etc.) la feien organitzant-se en grups. També caçaven insectes, rèptils i petits mamífers. De les preses ho aprofitaven tot: la carn per menjar-se-la (**carronyaire**: menja carn crua morta), la pell per fer-ne abrigalls, els ossos per fer-ne instruments i els tendons per fabricar-ne cordes.
- Per protegir-se del fred, de la calor i de la pluja els primers éssers humans vivien en coves i abrics de les roques o en cabanes fetes amb pals, pells i fang. Eren nòmades (**nomadisme**), és a dir, no tenien una residència fixa i anaven d'un lloc a un altre per trobar-hi menjar i refugi o per fugir dels perills.

Com s'organitzaven?

- S'organitzaven en **clans** i la col.laboració de tots els membres era bàsica per a la subsistència. No hi havia una especialització del treball però possiblement algun membre del grup es devia dedicar a tasques rituals, mentre que d'altres destacaven en la caça, en l'elaboració d'eines o en la creació artística.

- **2.2. EL DOMINI DEL FOC**

- Fa aproximadament 1.500.000 anys l'*Homo erectus* va descobrir, probablement d'una manera casual, el foc (la lava d'un volcà, un llamp...). Quan es va adonar de les utilitats que té (per escalfar, per espantar les feres, per fer claror i, sobretot, per coure aliments i fer-los més digeribles) s'esforçà a conservar-lo i a mantenir-lo encès.
- Més endavant l'*Homo neanderthalensis* va aprendre a encendre foc, colpejant dues pedres (pedra foguera i pirita de ferro), per rotació d'un bastó sobre un tronc i també per fregament.

- **2.3. LA FABRICACIÓ D'INSTRUMENTS**

- La fabricació d'instruments és un dels signes que diferencia l'espècie humana de la resta d'animals. Al començament els éssers humans feien servir palets o còdols, que colpejaven amb un percussor per aconseguir-ne un tall esmolat.
- Més endavant van utilitzar sílex, una roca dura que, colpejant-la, es parteix en làmines i hi queda una aresta molt esmolada. Amb això fabricaven bifaços, és a dir, eines tallades per totes dues cares.
- Amb el temps van fer estris de mida més petita i van fabricar eines especialitzades en una funció: raspadors, puntes de llança, perforadors, etc. També van emprar materials nous, com ossos i banyes, amb els quals feien hams per pescar, agulles per cosir i propulsors per llançar fletxes més lluny i amb més precisió.

Paleolític inferior

- El primer a treballar la pedra va ser l'**Homo habilis**, que va utilitzar **còdols** tallats per una cara mitjançant percussió.
- L'**Homo erectus** ja tallava els còdols per les dues cares, per això, se'ls coneix com a **bifaços**. Eren instruments que tenien diversos usos: servien per a tallar, per a gratar ossos o fusta, per a polir pells d'animals...També es tallava fusta per elaborar llances o bols

Configuració del nucli: es copejava la vora de la pedra per donar-hi la forma adequada.

Paleolític mitjà

- **Els neandertals** van aprendre a utilitzar els resquills o restes que saltaven dels nuclis de les pedres i així van fabricar instruments més especialitzats, com rascadors, puntes de fletxa, burins, ganivets...Van treballar la fusta i l'os de forma rudimentària i van començar a elaborar vestits amb pells d'animals per tal de resguardar-se del fred.

Paleolític superior

- **L'Homo sapiens** va perfeccionar les tècniques de talla i va obtenir peces petites i afilades, anomenades **micròlits**, que emmanegades, es convertien en fletxes, ganivets, falç, pics, etc...
- Va tallar llances i ganivets de fusta endurits al foc. Va elaborar arcs per llançar fletxes més lluny i propulsors per a les llances. Per a la pesca fabricava hams i arpons amb ossos i banyes. Va perfeccionar l'adobament de la pell d'animals, que va utilitzar per a l'elaboració de vestits, calçats, abric i contenidors. Cosia amb tendons i agulles fetes d'os. Elaborava cordes i cistells amb espart, lli o vímet.

3. L'art de les cavernes

• 3.1. LES PRIMERES CREENCES RELIGIOSES

- Les primeres creences religioses sembla que van sorgir de la necessitat de trobar una explicació a fenòmens com el creixement de les plantes, la pluja, el sol, la vida i la mort, que resultaven misteriosos per als primers éssers humans.
- Per influir sobre els fenòmens que no comprenien invocaven les forces de la naturalesa per mitjà de cerimònies rituals amb la finalitat que els fossin propícies en la caça, que els donessin fruits abundants i que els protegissin.
- Fa uns 80000 anys els homes de Neandertal van començar a enterrar els morts seguint unes pautes determinades (ritus) que reflectien una preocupació pel que hi havia més enllà de la mort.
- En els enterraments, que podien ser individuals o col·lectius, dipositaven al costat del difunt alguns objectes (instruments de sílex, guarniments...); aquest conjunt d'objectes s'anomena -aixovar funerari.

•Sepultura de *Dolni Vestonice*, República Txeca.

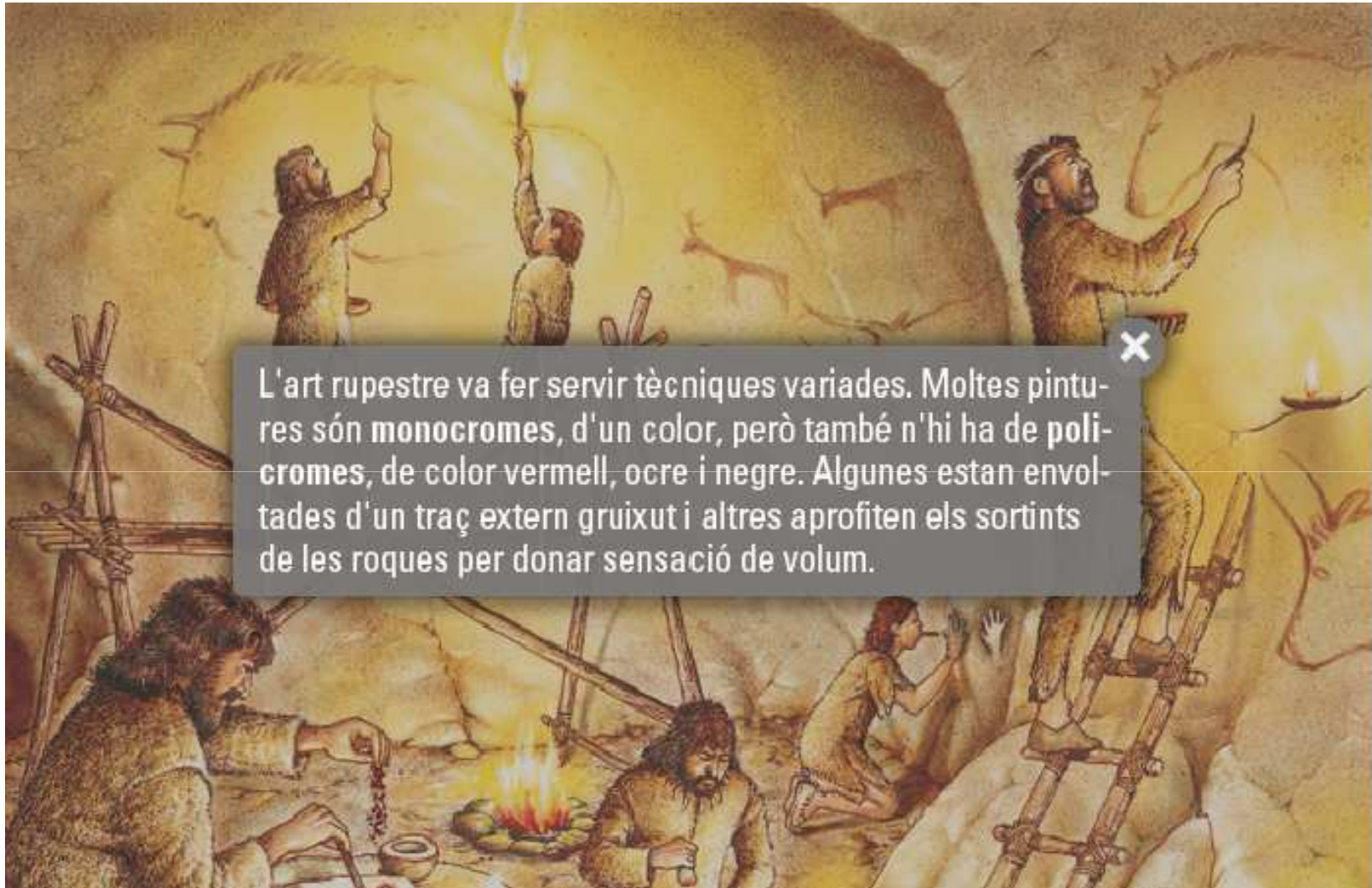

Brau de la cova de *Las Caus* (França).

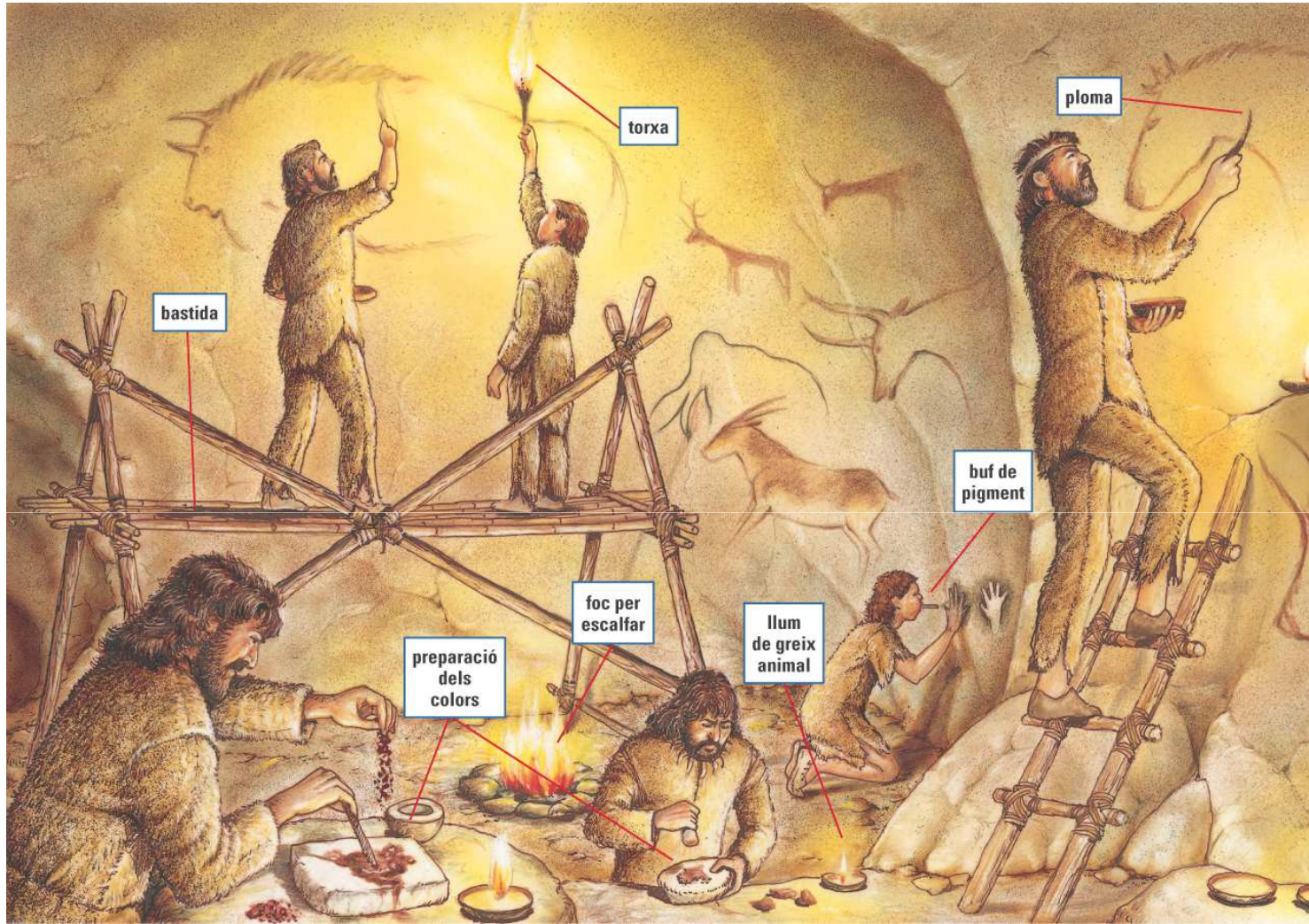

- **3.2. LES PINTURES RUPESTRES**

- Fa aproximadament 30000 anys a les parets de les coves i dels abrics rocallosos, l'Homo sapiens sapiens va començar a pintar-hi motius diversos: la silueta de les mans, símbols, animals (bisons, cavalls, cérvols, mamuts, rinoceronts...) i escenes de cacera o de la vida quotidiana.
- Per obtenir els colors utilitzaven greixos animals, sucus vegetals, sang, ous, terres de variat color, fusta cremada per les siluetes en negre. Els colors s'aplicaven amb pinzells fabricats de fibres vegetals, pèls d'animals, bufant sobre canyes buides (com un primitiu esprai) o simplement amb els dits. Per a la il·luminació utilitzaven llums de pedra amb metxa i greix, juntament amb torxes realitzades de forma similar. De vegades s'aprofiten els sortints de la roca per donar volum i moviment a les pintures.
- Hi ha diverses explicacions sobre el significat d'aquestes pintures. S'ha pensat que la pintura rupestre formava part d'un ritual màgic propiciatori de la caça. També es creu que les coves amb pintures eren santuaris en els quals es feien les cerimònies rituals.

L'art rupestre va fer servir tècniques variades. Moltes pintures són monocromes, d'un color, però també n'hi ha de policromes, de color vermell, ocre i negre. Algunes estan envoltades d'un traç extern gruixut i altres aprofiten els sortints de les roques per donar sensació de volum.

- **3.3. ESTATUETES I GRAVATS**

Els homes i les dones del Paleolític també ens han deixat nombroses mostres d'art mòble (conjunt de petits objectes esculpits o gravats).

- Decoraren plaquetes petites de pissarra o calcita amb animals gravats o pintats, van adornar propulsors amb formes diverses i penjolls d'os o d'ivori. També van esculpir unes figures petites que es coneixen com a Venus paleolítiques.

- Aquestes estatuetes, elaborades amb pedra, os o banya, representen una figura de dona amb una gran exageració de les parts del cos relacionades amb la maternitat. Per això han estat relacionades amb el culte a la **fecunditat.**

LA PREHISTORIA: comença amb l'origen de l'espècie humana fins a l'aparició de l'escriptura (3,5 a. C.)

Paleolític: durant aquest llarg període es va produir **el procés d'hominització**. Les condicions climàtiques eren molt dures i l'espècie humana, gràcies a la seva intel·ligència, va anar perfeccionant les formes de caçar i de construir eines, va a organitzar-se en grup...ampliar la seva dieta....

per alimentar-se....

Vivien.....

Novetats.....

Depredadors:
Economia depredadora

en coves o
cabanes

Primers **utensilis tallats**

Descobriren el **foc**

Primers ritus funeraris

Estatuetes
Art mobiliari

Recol·leció

caçar

nòmades

Pintures rupestres

6. Els primers pobladors a la Península Ibèrica i a Catalunya

• 6.1. LES COMUNITATS PALEOLÍTIQUES

• **Paleolític Inferior (800000-100000 a.C.)**

- Les restes més antigues del poblament humà de la Península Ibèrica (Homo antecessor) s'han trobat al jaciment d'Atapuerca (Burgos) i tenen una antiguitat de 800000 anys. Aquests pobladors vivien en campaments a l'aire lliure situats preferentment a les terrasses dels rius.
- A Catalunya els jaciments més antics es troben a prop dels rius Ter, Segre, Llobregat i Francolí. Són remarcables el campament del Puig d'en Roca (Gironès) i les coves del Cau del Duc d'Ullà i de Torroella de Montgrí (Baix Empordà).
- **Paleolític Mitjà (100000-40000 a.C.)**
- Durant el període intermedi del Paleolític, habitat per l'Homo neanderthalensis, es va produir un refredament del clima que va fer que es generalitzés el fet d'habitar coves.
- D'aquest període daten les restes humanes més antigues trobades a Catalunya: la mandíbula de Banyoles, que va pertànyer a una dona neandertal d'edat avançada i té una antiguitat de 45000 anys. També és remarcable el jaciment de l'Abric Romaní de Capellades (Anoia), on s'han descobert uns 300 fogars.

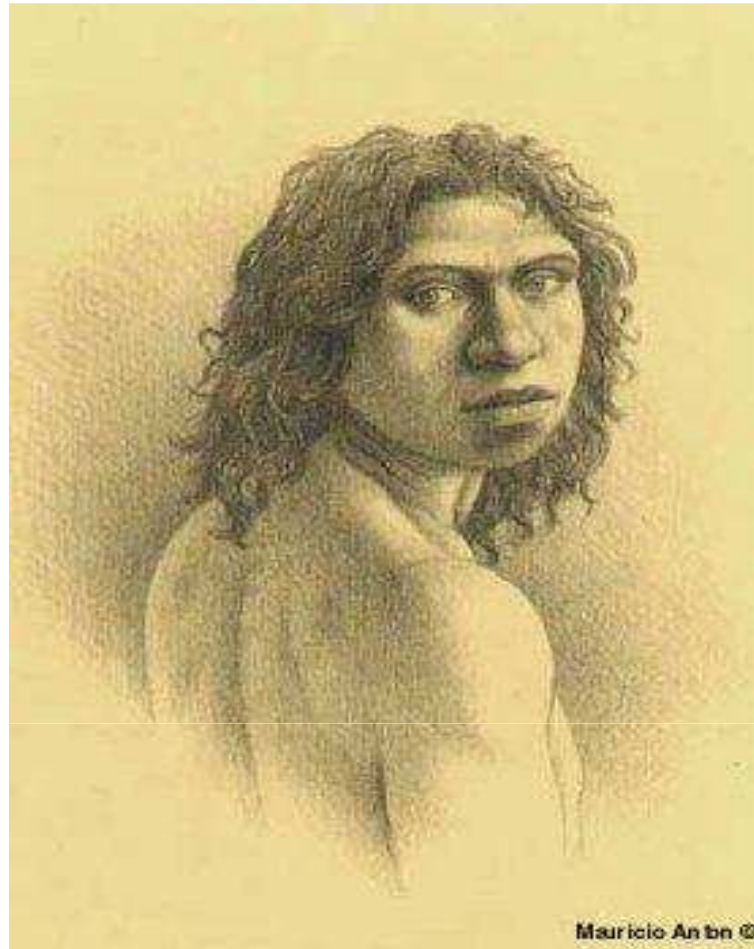
Atapuerca fa un milió d'anys

Fa un milió d'anys, les condicions climàtiques de la Península van afavorir els assentaments humans: les regions afectades per les glaciacions eren escasses i la fauna era abundant.

Sabem que la serra d'Atapuerca, prop de la ciutat de Burgos, tenia un aspecte semblant a l'actual, amb boscos d'alzines, roures i pins, i zones de clarianes amb vegetació de praderia. Hi vivien diverses espècies de cérvols, óssos, cavalls, bisons, rinoceronts i també petits mamífers com guineus, linxs, marmotes, conills, ratolins...

La serra va ser habitada en aquesta època per individus de l'espècie **Homo antecessor**. És difícil saber com vivien, però gràcies als ossos i a les restes lítiques trobades es poden deduir algunes coses.

Aquests grups eren nòmades i probablement seguien les migracions dels animals per assegurar-se la subsistència, motiu pel qual van abandonar la cova. Així doncs, la cova es va anar omplint amb sediments i no va ser fins fa uns 300000 anys que es va tornar a utilitzar. Havien passat molts anys, el clima era més àrid i els nous habitants de la cova pertanyien a una nova espècie, la **preneandertal**, ancestres directes dels neandertals. Se n'han trobat nombroses restes en diferents cavitats, especialment a l'avenç anomenat Sima de los Huesos

- Les restes més completes d'un Homo antecessor pertanyen al crani i la mandíbula d'un nen d'uns 11 anys, conegut com "el nen de la Dolina". Va passar per un període de malnutrició o de malaltia, segons el que ens indiquen les marques de l'esmalt de les dents.

Quines eines utilitzaven?

Feien servir els grans còdols del riu per a colpejar. Per poder tallar, tallaven els còdols per un sol costat però era una tecnologia molt rudimentària, ja que tallaven la pedra segons la necessitat del moment i després de fer-la servir la deixaven.

Coneixien el foc?

per ara, no hi ha proves que coneguessin el foc, motiu pel qual devien menjar-se la carn crua i passar fred a l'hivern i a l'interior de la cova.

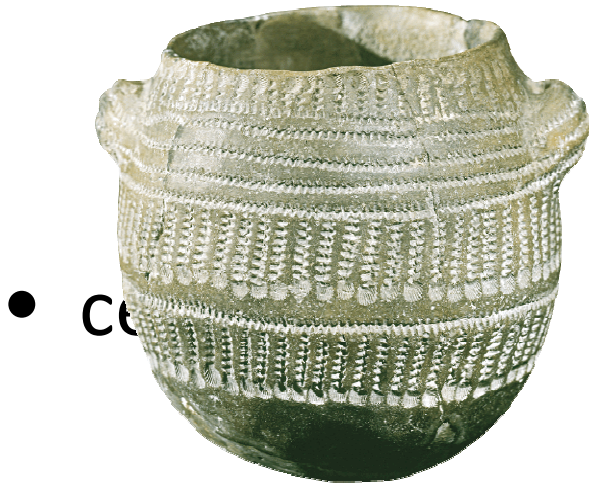
Què menjaven?

Menjaven, sobretot, carn de poltre i de cérvol jove que caçaven o bé en menjaven la carronya. Solien trencar els ossos dels animals per menjar-se el moll, completamentaven la dieta amb baies, arrels i fruits de la flora que els envoltava.

Eren caníbals?

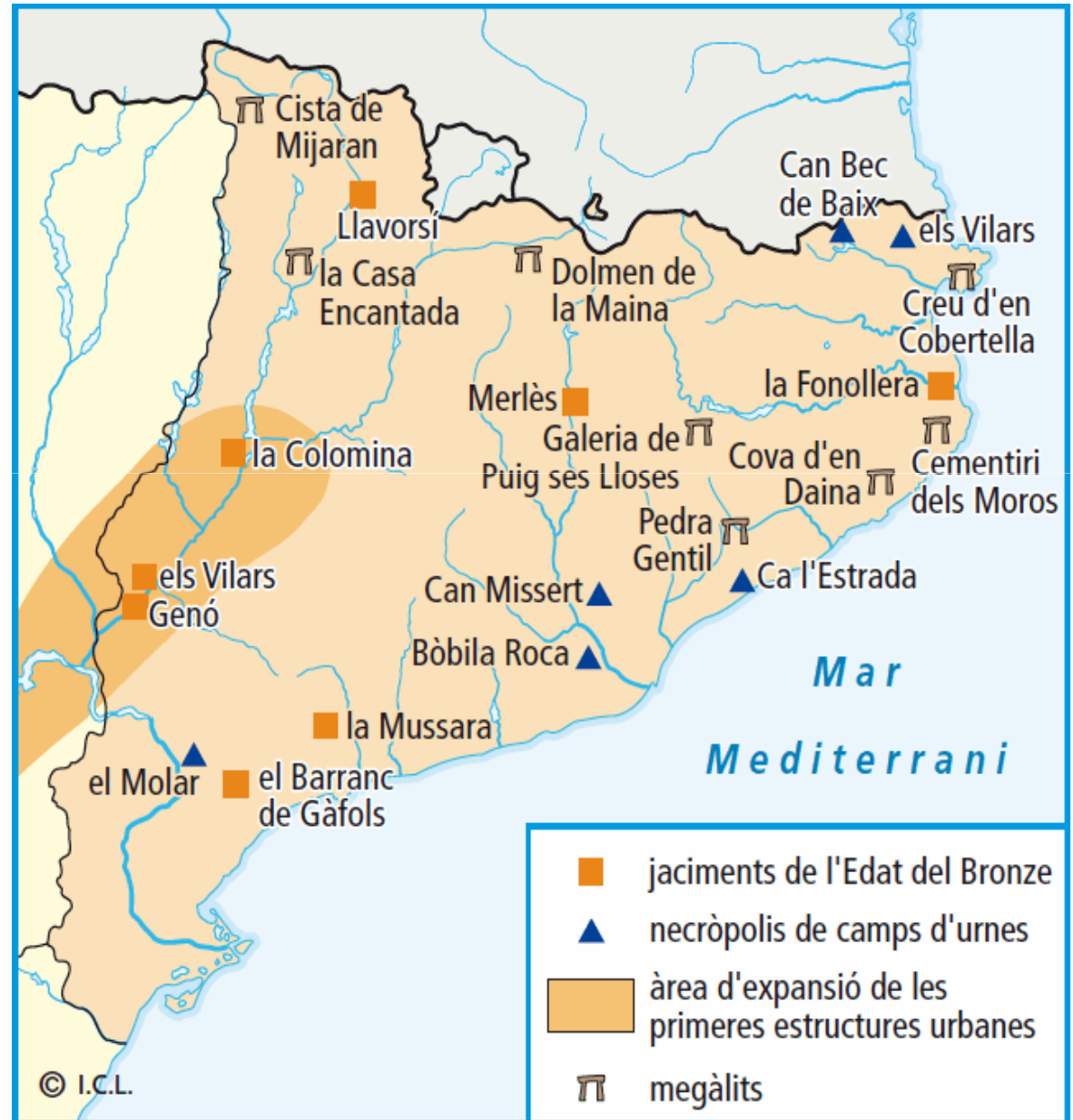
Alguns ossos d'homo antecessor han aparegut amb esgarrapades i incisions prova que alguns cadàvers van ser esquarterats.

El que no es clar és el motiu. Potser era algun tipus de ritual, però també cal tenir en compte les necessitats alimentàries d'aquests primers grups d'homínids, i per tant podria ser que en períodes de fam es mengessin els de la seva mateixa espècie.

● C

- **Vas de ceràmica amb decoració cardial:**
- **ceràmica decorada amb incisions**
- **de petxines** trobat a la Cova de l'Or (Alacant) i datat del V mil·lenni a.C.

Paleolític Superior (40000-8000 a.C.)

- A la darrera etapa del Paleolític l'*Homo sapiens sapiens* va habitar tota la Península i hi va deixar les primeres mostres d'art (pintures rupestres i art moble).
- A Catalunya els jaciments d'aquest període hi són molt abundants. Són remarcables la Cova de l'Arbreda i el Reclau Viver a Serinyà (Pla de l'Estany).

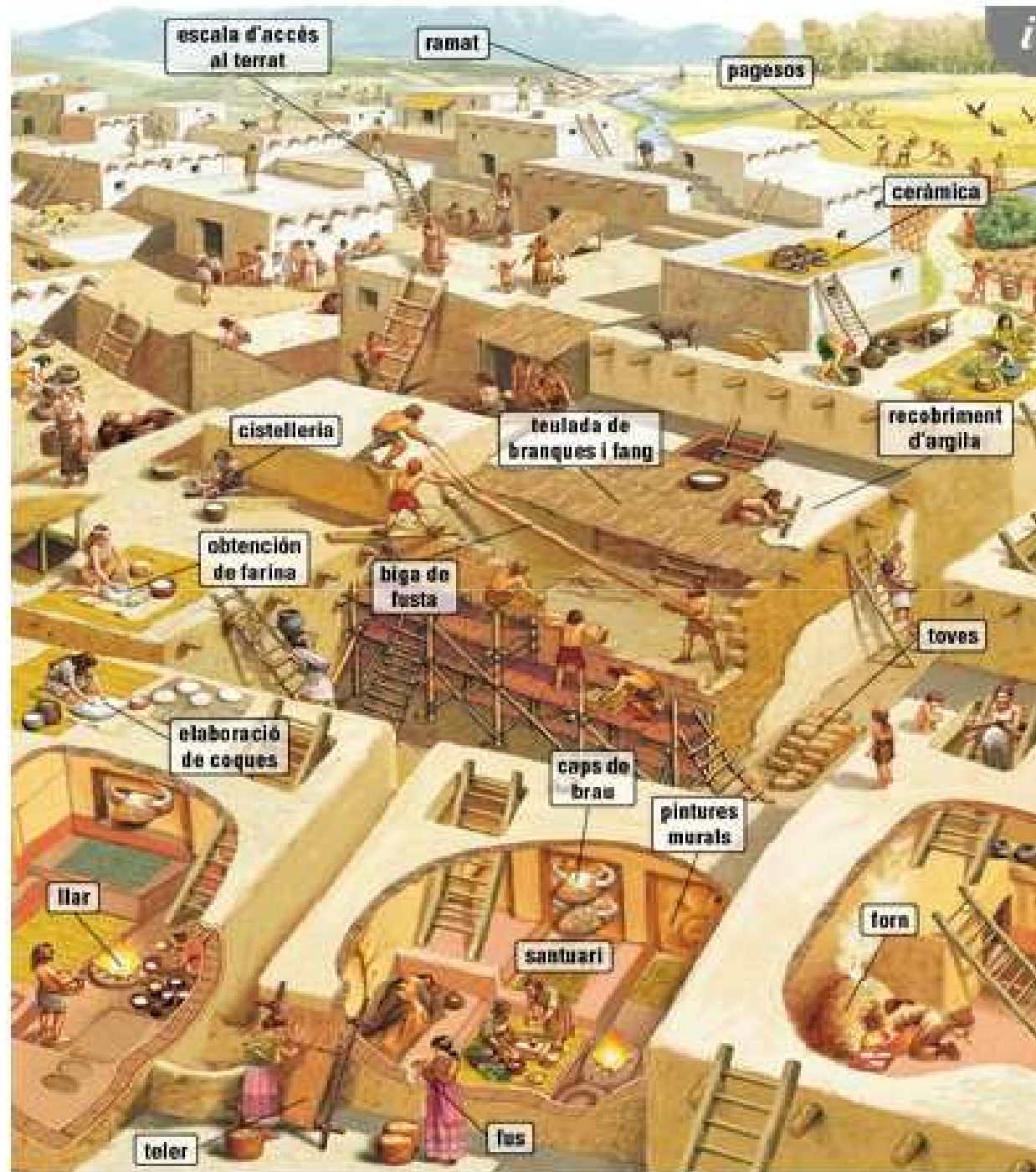
4. El neolític: la producció d'aliments

- Fa uns 10000 anys, amb la implantació de l'agricultura i de la ramaderia, va començar la producció d'aliments. Aquesta nova etapa de la història de la humanitat és coneguda amb el nom de Neolític, que significa pedra nova.
- **4.1. L'AGRICULTURA I LA RAMADERIA**
- Observant els fenòmens de la naturalesa al llarg dels segles els homes i les dones del Neolític van aprendre que les llavors colgades sota terra germinen i donen lloc a una nova planta. Gràcies a aquest descobriment començaren a conrear cereals (blat, ordi, civada...) i llegums (llenties, pèsols...). Va ser l'origen de l'agricultura.
- De la mateixa manera, observant els animals del seu voltant van aconseguir domesticar-los; així va sorgir la ramaderia. Els primers animals que van domesticar van ser les cabres, les ovelles i els porcs.

Descobreix...

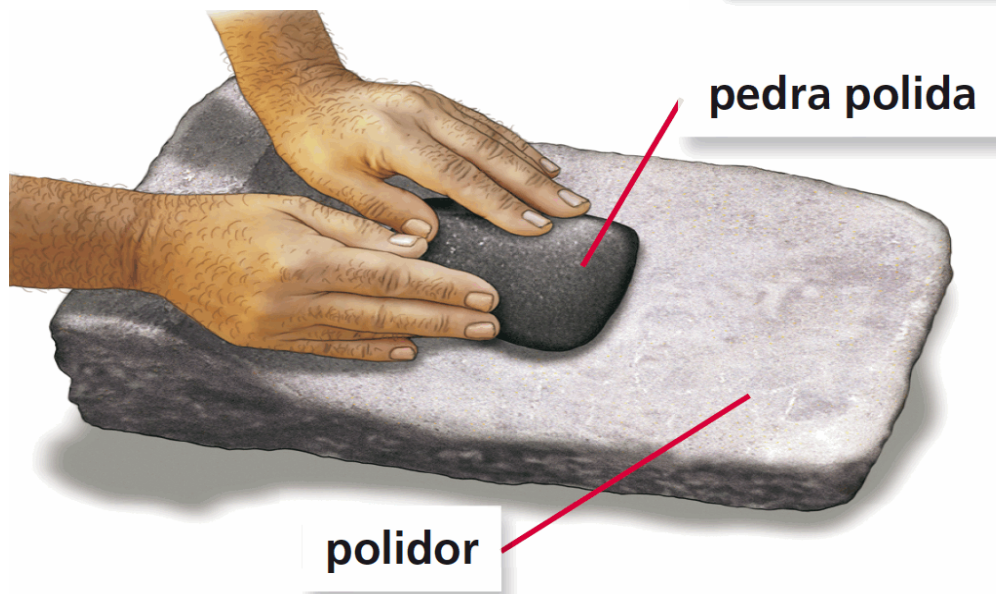
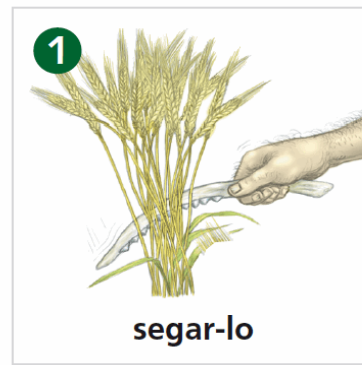
- **LA VIDA EN UN POBLAT NEOLÍTIC**
- L'agricultura i la ramaderia van fer que els éssers humans s'establissin amb els ramats en poblats propers als camps de conreu. Com que no havien de desplaçar-se per trobar aliments, els homes i les dones es van anar tornant sedentaris.
- Els poblats neolítics els solien construir dalt d'elevacions del terreny properes a cursos d'aigua i els protegien amb murs o fossats. Els habitatges, que podien ser de planta rectangular o rodona, estaven formats per una sala polivalent on hi havia la llar de foc. També hi havia alguna petita cambra que servia de magatzem.
- La majoria dels seus pobladors eren agricultors i ramaders. La ceràmica, els teixits i la mineria propiciaren l'aparició dels primers artesans.
- Aquests poblats eren econòmicament autosuficients, és a dir, els habitants consumien gairebé tot el que produïen, bé que hi ha indicis que es feien alguns intercanvis entre poblats, sobretot d'objectes de prestigi (petxines, ceràmica, variscita...).

El poblat neolític de Çatal Hüyük

- **4.2. EINES I TÈCNIQUES NOVES**

- Les noves tasques agrícoles van fer necessari fabricar eines especialitzades, com la falç per segar els cereals i el molí per moldre el gra. La invenció d'una tècnica nova, el poliment de la pedra, que n'eliminava les rugositats de la superfície, va fer possible la fabricació d'eines com l'aixada, per cavar la terra, i la destal, per talar arbres.
- La necessitat d'emmagatzemar, transportar i coure els aliments va propiciar el desenvolupament de la ceràmica. També van aprendre a modelar el fang i a coure'l a temperatures elevades perquè s'endurís.
- La fabricació de xarxes i l'entrecreuament de fibres (cistelleria) van ser els primers passos de l'aprenentatge d'una altra activitat: teixir. Per elaborar vestits i abrigalls feien servir un fus, amb el qual convertien les fibres naturals, com la llana i el lli, en fils llargs, i unteler, que facilitava el trenat d'aquests fils per elaborar un teixit.
- La utilització de pedres semiprecioses polides per elaborar joies i objectes de culte va comportar el desenvolupament de la mineria.

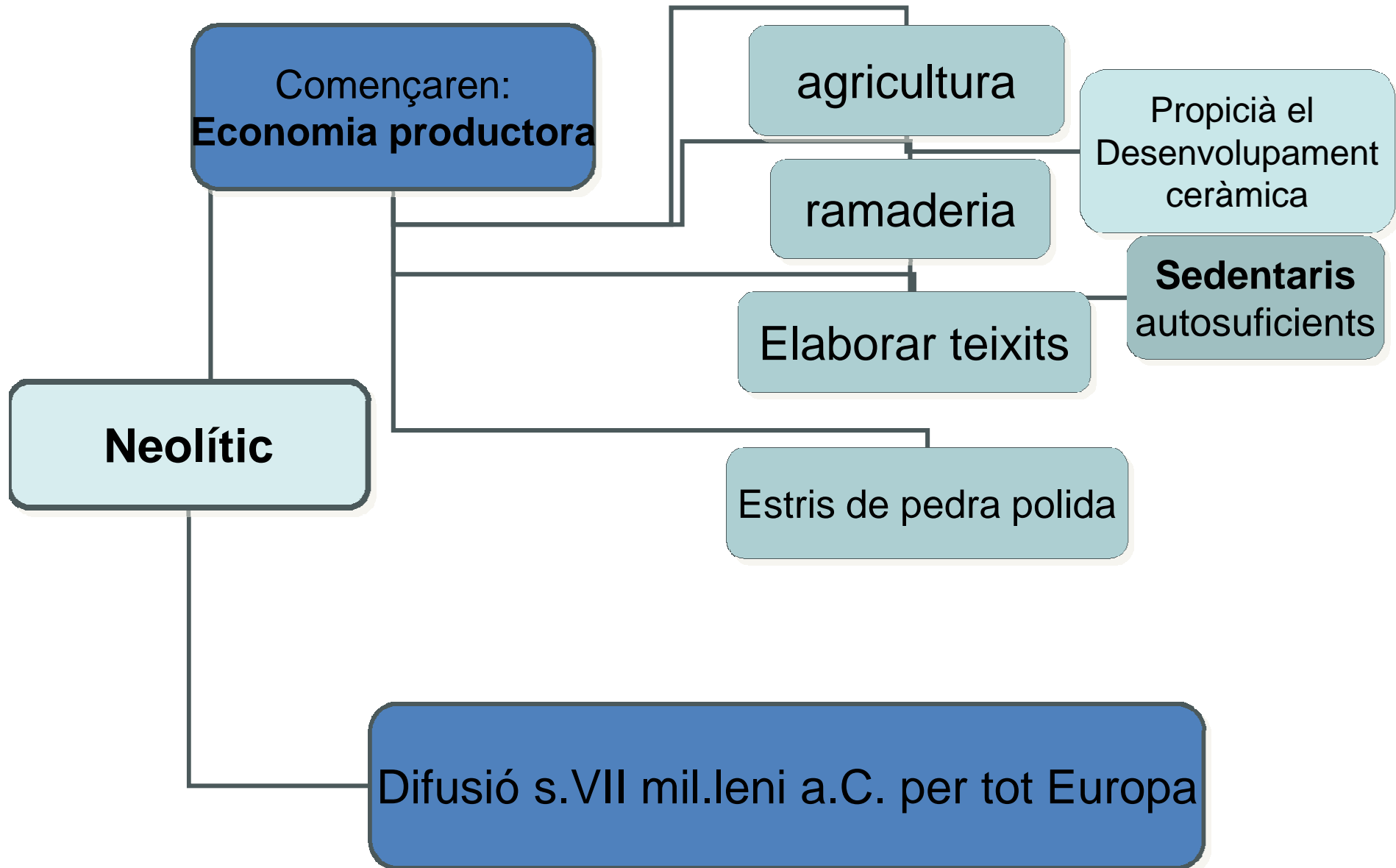
• Tasques per convertir el blat en farina.

4.3. ORIGEN I DIFUSIÓ DEL NEOLÍTIC

- L'agricultura i la domesticació d'animals va començar en una zona de l'Orient Pròxim, regada pels rius Tigris i Eufrates, que coneixem amb el nom de Creixent Fèrtil. L'agricultura i la ramaderia també van sorgir simultàniament en altres zones del planeta:
- A la vall de l'Indus (Índia).
- A la vall de l'Huang He (Xina).
- A la vall del Song Hong (Vietnam).
- Als altiplans de Centreamèrica (Mèxic).
- A la serralada dels Andes (Perú).
- A partir del VII mil·lenni a.C., des del Creixent Fèrtil, el Neolític es va escampar per Europa. Hi va arribar a través del Mediterrani i, remuntant el curs dels rius centreeuropeus, va arribar fins a l'interior del continent.

A Catalunya

- **LES PRIMERES SOCIETATS AGRÍCOLES**
- **El Neolític** va arribar a la Península Ibèrica cap al VI mil·lenni a.C. i per influència d'altres pobles arribats de la Mediterrània oriental. Els principals jaciments es localitzen a la costa mediterrània, des d'on es va estendre cap a l'interior.
- Les primeres comunitats neolítiques a Catalunya practicaven una agricultura i un ramaderia incipients i es caracteritzaven per l'elaboració de ceràmica cordada (decorada amb incisions fetes amb petxines). En una fase més avançada van sorgir els primers poblats, com el de la *Bòbila Madurell (Vallès Occidental)*, on s'han trobat restes de cabanes i una necròpolis amb sepulcres de fossa, que contenien un ric aixovar funerari.
- D'aquesta època són molt importants les mines de variscita en galeria de Can Tintorer, a Gavà (Baix Llobregat). La variscita de Gavà s'ha trobat a molts jaciments arqueològics catalans, cosa que demostra l'existència d'intercanvis comercials entre poblats.
- **Nota:** mirar vídeo parc arqueològic mines de Gavà

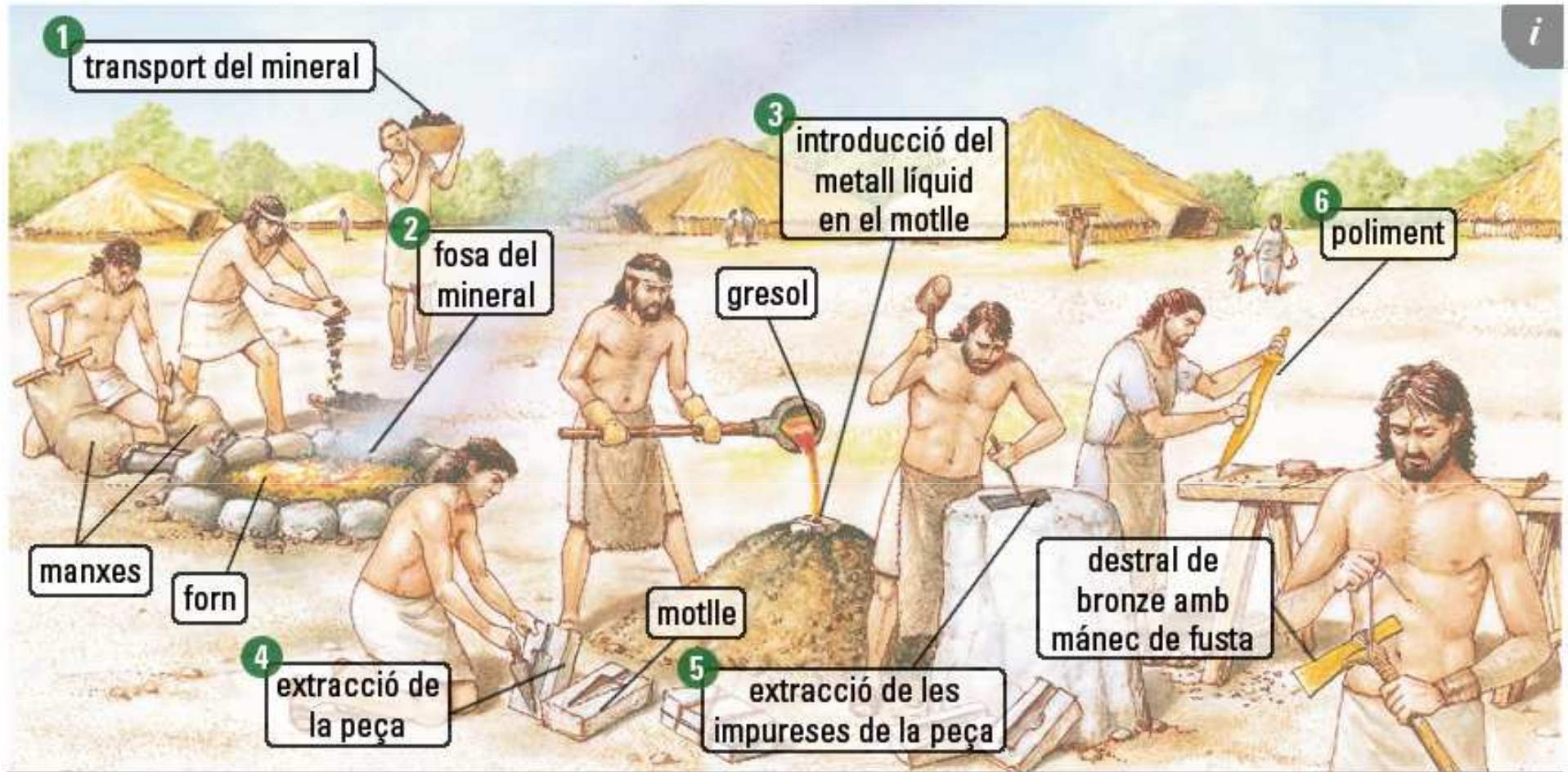
5. L'edat dels metalls

• 5.1. LA UTILITZACIÓ DELS METALLS

- La metal·lúrgia es va iniciar a l'Orient Pròxim cap al V mil·lenni a.C. El primer metall conegut va ser el coure (5000 a.C.), però era molt tou i els estris es deformaven ràpidament.
- Uns quants segles més tard, alguns artesans començaren a barrejar coure amb estany i en van obtenir el bronze (3000 a.C.), un metall dur i tallant que podia substituir la pedra. Amb bronze es fabricaven objectes i armes per als més poderosos.
- Cap al II mil·lenni a.C. es començà a treballar el ferro, un metall mal·leable, dur, resistent i molt apte per fabricar armes i eines.

• 5.2. L'ELABORACIÓ DELS METALLS

- Els primers estris es van obtenir picant el metall (coure) en fred. Però la vertaderametall·lúrgia va sorgir amb la forja, perquè escalfant el metall es podia modelar millor.
- Amb el procés de fosa va començar una nova fase de la metal·lúrgia, que consistia a fondre el metall (*bronze*) en un forn i donar-li la forma desitjada abocant-lo en motlles.
- Finalment, es va desenvolupar la siderúrgia, o art d'extreure el ferro i treballar-lo. Era una tècnica més complexa, perquè -s'havia de fer en forns a una temperatura molt alta.

- **5.3. ARTESANS I COMERCIANTS**

- La metal·lúrgia era una activitat dura i difícil, que requeria veritables especialistes. Això va imposar una major divisió de la feina i l'aparició dels artesans (metal·lúrgics, joiers, terrissaires...), que intercanviaven els seus productes per aliments.
- La producció de noves mercaderies estimulà l'intercanvi, és a dir, el comerç. Paral·lelament, es desenvoluparen les primeres tècniques de navegació i es va inventar la roda.

- **5.4. LES PRIMERES CIUTATS**

- Aquestes innovacions van provocar la transformació dels poblats neolítics de l'Orient Pròxim. La població va créixer d'una manera considerable i als poblats s'hi construïren molts edificis i muralles com a defensa; així, amb el temps, es van convertir en veritables ciutats.
- Amb el desenvolupament d'oficis especialitzats es van formar grups socials diferenciats i algunes persones començaren a acumular riquesa i poder.
- L'existència de terres conreades, ramats o objectes que podien ser robats va comportar la necessitat de defensar les ciutats dels pillatges. De vegades entre els guerrers que defensaven les ciutats era elegit un cap o rei, que era qui governava la ciutat.

El megalitisme

- Aquestes construccions van necessitar l'esforç col.lectiu d'una comunitat i una considerable habilitat tècnica, ja que moure blocs que podien pesar més de 400Kg no era una tasca fàcil.
- Recorda que les eines que utilitzaven eren pales d'ossos d'animals, falques de fusta o martells i pics de pedra. Molts cops les construccions eren lluny de la pedrera....

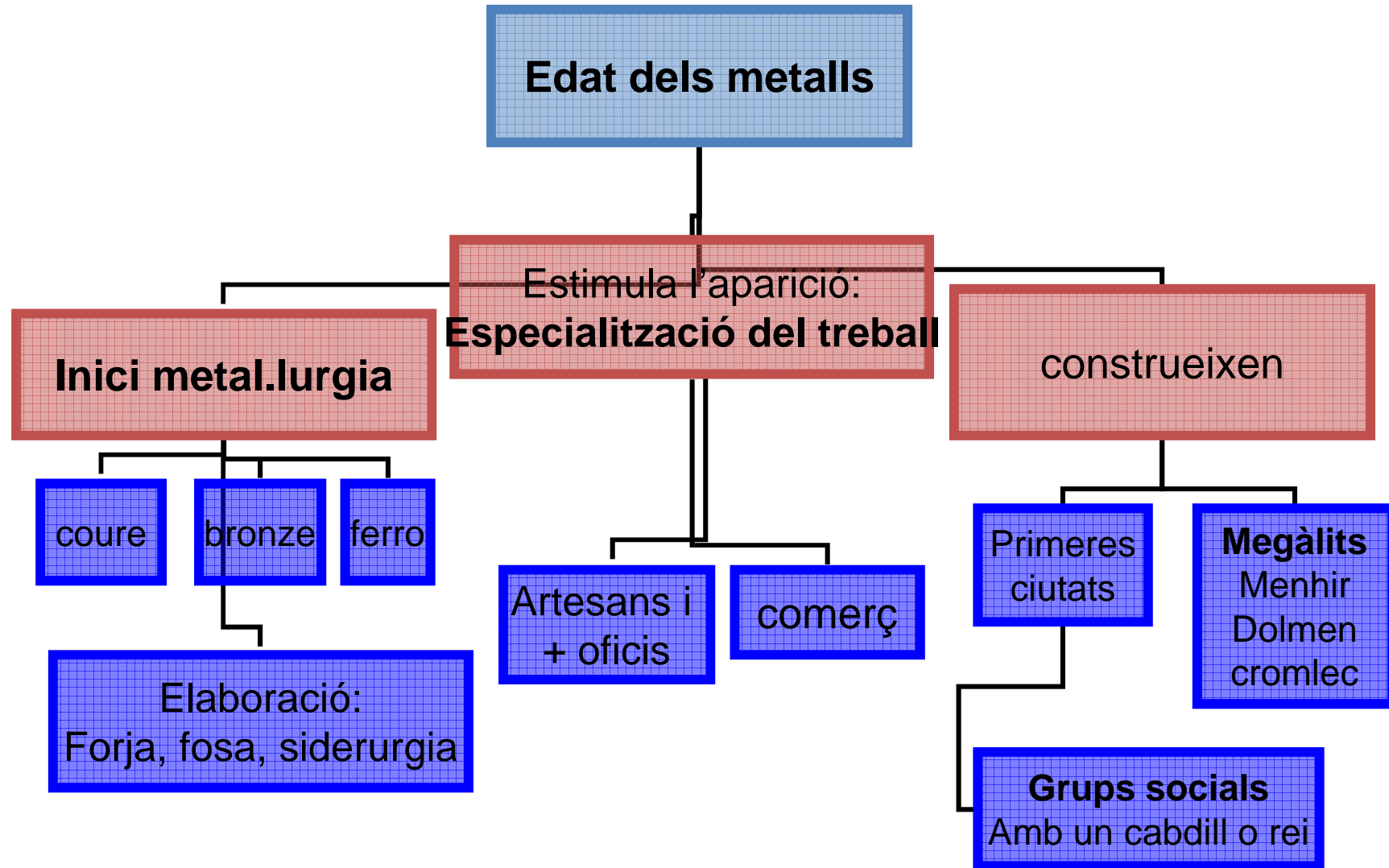
Els megàlits

A partir del V mil.leni a. C. a Europa els éssers humans van aixecar uns monuments construïts amb grans blocs de pedra que s'anomenen **Megàlits**. Es conserven diversos tipus de megàlits:

- **El menhir** consisteix en una gran pedra clavada verticalment a terra. Podia tenir una funció commemorativa o ser una fita territorial.
- **El dolmen** és una cambra formada per grans pedres verticals que sostenen unes lloses de cobertura. És una sepultura funerària col.lectiva.
- **El cromlec** és format per un conjunt de pedres verticals col.locades formant un cercle i coronades amb altres pedres. La seva funció podria estar relacionada amb algun culte agrari o solar.

Se'n van continuar construint fins al II mil.leni a. C. en plena edat de Bronze.

Edat dels metalls

Estimula l'aparició:
Especialització del treball

Inici metal.lurgia

coire

bronze

ferro

Elaboració:
Forja, fosa, siderurgia

Artesans i
+ oficis

comerç

construeixen

Primeres
ciutats

Megàlits
Menhir
Dolmen
cromlec

Grups socials
Amb un cabdill o rei

7. L'Edat dels Metalls a la Península i a Catalunya

- **7.1. L'APARICIÓ DELS METALLS**
- **L'Edat del Coure (3000-1700 a.C.)**
- L'Edat dels Metalls a Catalunya.
- Cap al III mil·lenni a.C. la metal·lúrgia del coure es va estendre per tota la Península. Els jaciments d'aquesta etapa es caracteritzen per l'existència d'estris metàl·lics i els primers poblats amb estructura urbana, com el de Los Millares (2300 a.C.), a Almeria, i amb enterraments col·lectius.
- També hi van assolir una gran difusió el megalitisme i la cultura del vas campaniforme, que pren el nom d'una ceràmica amb forma de campana invertida i decorada amb incisions de motius geomètrics.
- A Catalunya, tot i l'adopció del vas campaniforme, l'urbanisme no va arribar fins a l'Edat del Bronze, i l'Edat del Coure es pot considerar com una fase de transició entre el Neolític i l'Edat dels Metalls.

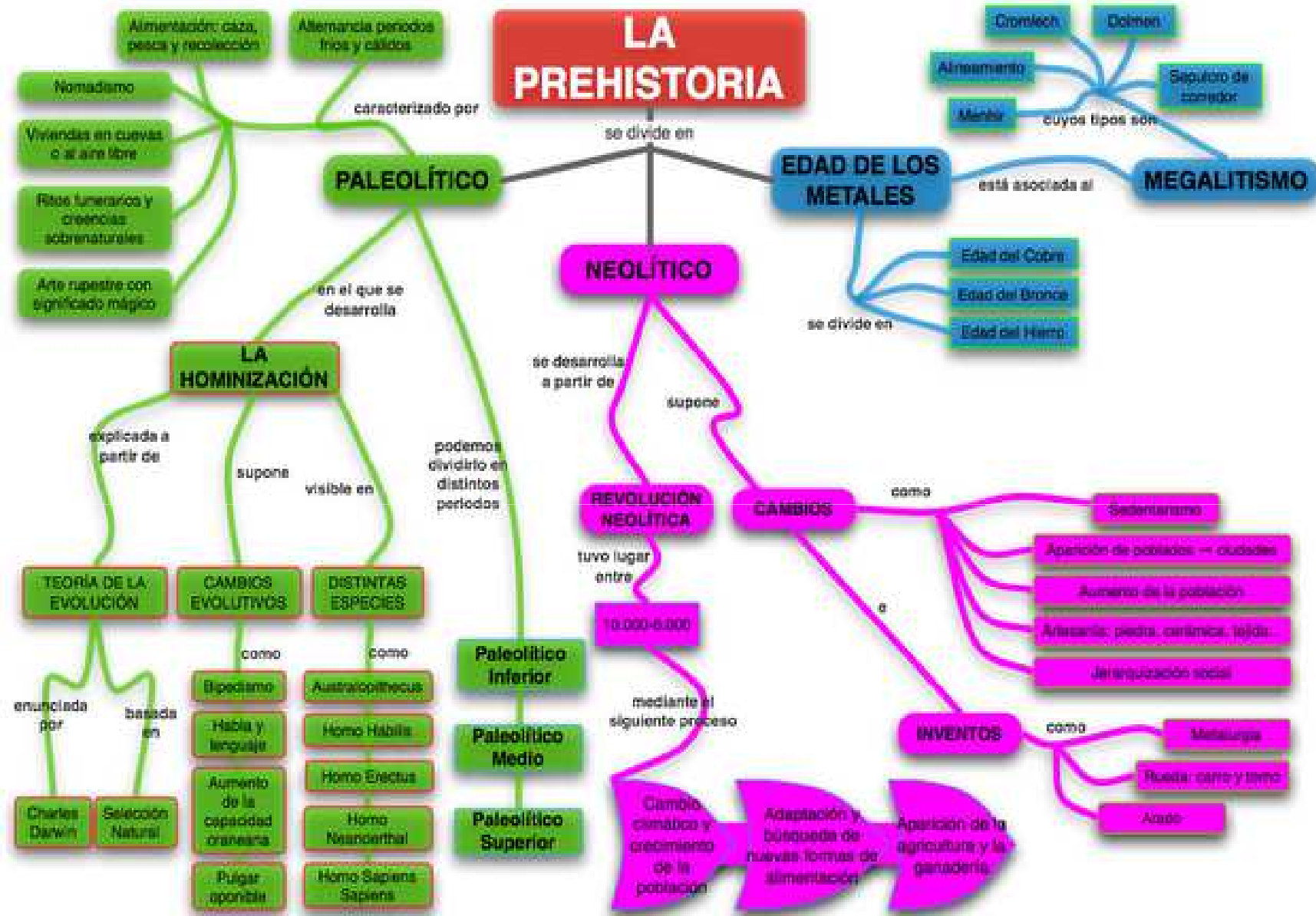
- **L'Edat del Bronze (1700-1000 a.C.)**

- En aquest període es desenvoluparen cultures que coneixien la metal·lúrgia del bronze, entre les quals destaca la d'El Argar, que s'estengué per Almeria, Múrcia, Màlaga i Granada, amb poblats fortificats als turons i amb enterraments individuals.
- A Catalunya algunes de les troballes més interessants són els dipòsits de bronze, acumulacions d'objectes d'aquest metall que van ser guardades en amagatalls. És remarcable el de Llavorsí (Pallars Sobirà).
- Al final de l'Edat del Bronze es va produir una major sedentarització de la població, i van aparèixer els primers poblats de pedra amb una planificació urbana incipient, com el de Genó, a Aitona (Segrià), i el del Barranc de Gàfols, a Ginestar (Ribera d'Ebre).

- **L'Edat del Ferro (I mil·lenni a.C.)**

- La metal·lúrgia del ferro va anar lligada a l'arribada a la Península, pels Pirineus, de pobles indoeuropeus procedents del centre d'Europa i de pobles mediterranis navegants que arribaren a les costes mediterrànies (fenicis, grecs i cartaginesos).
- Els pobles indoeuropeus van introduir un nou ritual funerari d'incineració, que es coneix com a camps d'urnes i que és força present al territori català. Les cendres s'introduïen en una urna ceràmica, que era enterrada acompanyada d'aixovar funerari i que es cobria amb un petit túmul de pedres i terra.
- També es van estendre els poblats amb una estructura urbana més complexa, com el dels Vilars d'Arbeca (Garrigues). Aquests poblats se situaven prop d'algun riu o en una elevació de ter-reny i estaven envoltats de muralles i fortificacions.
- Els habitatges es construïen adossats i ordenats al voltant d'una plaça central; també s'han trobat restes d'edificis comunals i de reunió.

EXERCICIS

1. Quines característiques diferencien els éssers humans dels altres primats?
2. Com s'anomena el procés que va dur els primats a esdevenir humans?
3. Què és el paleolític? Què vol dir que els éssers humans del Paleolític eren depredadors i nòmades?
4. Descriu quines activitats es feien habitualment en un campament paleolític. Quins instruments feien servir?
5. Quina finalitat devia tenir la Venus de Willendorf? Creus que representa fidelment un cos femení?
6. Quin significat es dona a les pintures rupestres?
7. Què representa l'escena del dibuix? Descriu què fa cada personatge.

8. Quins canvis hi va haver al Neolític per que fa a la manera de viure dels éssers humans?
9. Quines tècniques i quins estris nous es van crear durant el Neolític?
10. A partir del dibuix explica els passos necessaris per fabricar un estri de bronze. Quins avantatges presenta aquest material davant la pedra?
11. Quins invents o quins progressos van potenciar el creixement del comerç?
12. Identificar els diversos tipus de megàlits, descriu en què consisteixen i explica'n la funció. Com eren les societats que van construir aquests monuments
13. On i quan es va iniciar la metal.lurgia? Quin metall es va començar a fer servir?
14. En que consisteix la tècnica de la fosa?

14. La pintura cantàbrica és naturalista i la llewantina és esquemàtica. Què vol dir això?
15. Què és la prehistòria? Quines etapes hi ha?
16. Què és el procés d'hominització? Quins canvis es produeixen?
17. Explica la diferència entre nomadisme i sedentarisme i entre economia depredadora i productora.
18. Vocabulari: aixovar, resquill, bifaç, ceràmica cardial
19. Quina antiguitat tenen les restes humanes d'Atapuerca i a quina espècie pertanyen?